

Harry C.B. Perridon
Scandinavisch Seminarium
Universiteit van Amsterdam

VOORZETSELVOORWERPEN IN HET NEDERLANDS EN IN HET ZWEEDS

1. Inleiding

Een van belangrijkste vragen waar we mee geconfronteerd worden bij onderzoek naar het verlies van naamvalsvormen in een taal is of slechts de wijze van uitdrukken van naamvalrelaties is veranderd, dan wel de totale structuur van de taal. Voorstanders van het eerste standpunt nemen aan dat ook andere vormelijke elementen, zoals woordvolgorde en voorzetsels, naamvalsfuncties kunnen uitdrukken. Zo schrijft Knudsen (1968:9) in zijn verhandeling over de ontwikkeling van de naamvallen in het Noors bijvoorbeeld:

I de germanske sprog (og på lignende vis i de romanske sprog) er det syntetiske prinsipp blitt svakere og svakere. Mer og mer er det blitt slik at en hel del av de grammatiske forhold, ikke minst kasusforholdene, får sitt uttrykk ikke ved bøyningselementer som er en del av ordet selv, men ved elementer utenfor det enkelte ord, særlig ved småord (formord, forholdsord) eller ved hjelp av ordstillingen, slik at hovedleddene får sitt grammatiske forhold angitt i og med den faste plass de stadig har i setningen.

Voor Hjeltslev (1935) is het een principe dat de wijze van uitdrukken van generlei belang is voor de structuur van de taal:

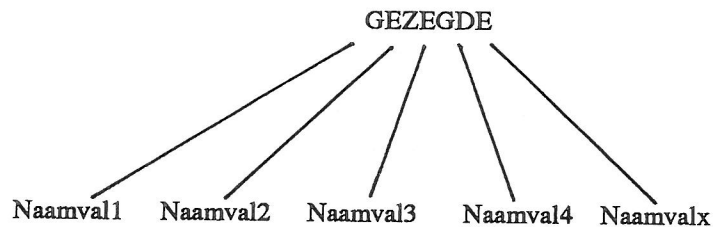
Le caractère particulier de l'expression est toujours sans aucune importance pour la définition linguistique. Deux langues peuvent posséder une

même catégorie, disposée selon un et même principe constitutif, et formant un seul et même système, même si en passant de l'une de ces deux langues à l'autre les moyens d'expression diffèrent du tout au tout. (20)

Daar volgens Hjelmlev de categorie naamval universeel is, d.w.z. noodzakelijkerwijs in alle talen voorkomt, is hij kategorisch in zijn uitspraken dat naamvalsrelaties niet alleen met behulp van uitgangen aangegeven kunnen worden, maar ook met behulp van andere vormelijkheden, zoals voorzetsels en/of een vaste woordvolgorde.

In het taalmodel van Hjelmlev, en waarschijnlijk ook in dat van de 'klassieke grammatika', zoals naar voren komend in bijv. het werk van Knudsen, vormen de naamvallen een systeem van in principe gelijkwaardige elementen, en bestaan er dus geen hiërarchische verschillen tussen de diverse naamvallen. Zeer duidelijk komt de aanname van principiële gelijkwaardigheid naar voren in de door diverse varianten van Kasusgrammatika (bijv. Fillmore's 'Case Grammar' van 1968, of Dik's 'Funktionale Grammatika' van 1978) aangenomen dieptestructuren, waarin de diverse naamvallen gebroederlijk een predikaat selekteren (Fillmore) of door een predikaat geselecteerd worden (Dik). Deze dieptestructuren zijn geschematiseerd in 1):

(1)

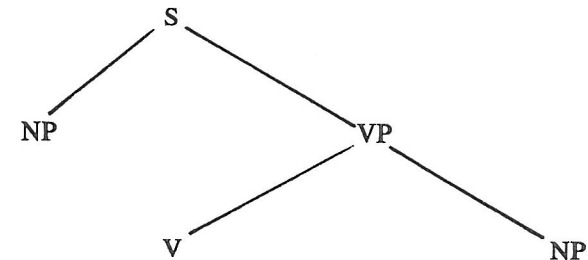
Om tot een syntaktische (lineaire) structuur te komen worden nu een *primus* (subjekt) en *secundus inter pares* (objekt) gekozen.

Volgens Kurylowicz (1949) daarentegen bestaan er fundamentele, hiërarch-

chische verschillen tussen de diverse naamvallen van een taal (waartoe hij ook de 'tours prépositionnels' rekent): in de eerste plaats tussen syntaktische of 'grammatikale' naamvallen (Nom., Acc. en Gen.) en semantische of 'konkrete' (alle overige naamvallen). De semantische naamvallen zijn van adverbiale aard, en zijn daarom min of meer perifeer t.o.v. de kern van de zin. Van de syntaktische naamvallen is de accusatief nader verbonden met het werkwoord dan de nominatief, en is de genitief als genitivus subjectivus en genitivus objectivus geënt op 'le nominatif et l'accusatif pris ensemble' (p.145)

In de vroege generatieve grammatika (het Aspects-model) is het hiërarchisch model dermate overheersend geworden dat syntaktische functies als subjekt en objekt volledig bepaald zijn door de hiërarchische structuur van de zin. Zie bijv. model 2:

(2)

Als we subjekt met nominatief identificeren, en objekt met accusatief, zien we dat de Nom en Acc slechts verschillen in hiërarchie: het verschil tussen Nom. en Acc. is een verschil in dominerende categorie, S vs. VP.¹

De vraag nu die ik in dit artikel aan de orde wil stellen is of alle talen met behulp van hetzelfde model beschreven moeten/kunnen worden, of dat er fundamentele verschillen in hiërarchische ordening moeten worden aangenomen tussen talen (of fasen van 'dezelfde taal'), zodat sommige beter met een model van type 1 en andere beter met een model van type 2 beschreven kun-

nen worden. Daartoe zal ik in het onderstaande het gedrag van meewerkende en voorzetselvoorwerpen in het Nederlands en het Zweeds met elkaar vergelijken.

2. Nederlands

Voorzetselvoorwerpen (vzv) en bijwoordelijke bepalingen (bwp) bestaande uit voorzetsel en naamwoord(sgroep) zijn in het Nederlands syntactisch niet of nauwelijks van elkaar te onderscheiden. Men zie het gedrag van beide typen konstrukties onder pronominalisatie (a), in relatieve konstrukties (b), in infinitiefkonstrukties (c) en bij topikaliseratie (d) ('vooropplaatsing'):

- (3) 'voorzetselvoorwerp': *ik denk over het (dat/dit) voorval na*
- ik denk *erover (daarover/hierover)* na
  - het voorval, *waar* ik over na denk
  - een voorval om over na te denken
  - over dat voorval denk ik na
- (4) 'bijwoordelijke bepaling': *ze snijden kaas met het (dit/dat) mes*
- ze snijden *er (daar/hier)* kaas mee
  - het mes, *waar* ze kaas mee snijden
  - een mes om kaas mee te snijden
  - met dat mes snijden ze kaas

Vzv en bwp verschillen qua vorm systematisch van de 'voorwerpen' (het lijdend en meewerkend voorwerp). In de a. en b. voorbeelden van (3) en (4) bestaat de nominale konstituent uit een 'voornaamwoordelijk bijwoord' (*er/hier/daar/waar*), in de korresponderende voorbeelden in (5) en (6) uit een voornaamwoord.²

- (5) 'lijdend voorwerp': *ze kopen het (dat/dit) huis*
- ze kopen *het (dat/dit)*
  - het huis *dat* ze kopen

- (6) 'medewerkend voorwerp': *ze ontzeggen het team de toegang*
- ze ontzeggen *het* de toegang
  - het team *dat* ze de toegang ontzeggen

Sturm (1986:129-130) schrijft dat het in bepaalde varianten van het Nederlands mogelijk is voorzetsel en NP te scheiden bij topikaliseratie van vzv, maar niet bij topikaliseratie van bwp. Dit wordt dan geïllustreerd met de volgende voorbeelden:

- (7) a. die muziek heb ik nog niet naar geluisterd
b. de maaltijd ging hij na weg

(7b) wordt itt (7a) door Sturm van een sterretje voorzien. Paardekooper (1959:316; 1960:143-4) geeft echter o.a. de volgende voorbeelden:

- (8) a. de buitenlucht moet ze zoveel mogelijk in blijven
b. ook dat beekje hebben we naast gekampeerd

(8a) laat hij vergezeld gaan van het volgende commentaar: "Ik weet wel dat de verplaatsing van het vz in de schrijftaal ongeoorloofd is, maar de basis van m'n taalbeschrijving is m'n eigen taalsysteem." Hoewel men *erover* kan twisten in hoeverre konstrukties als die in (8) korrekt zijn of enkel 'slips of the tongue' (persoonlijk vind ik ze verre van normaal), blijkt uit Paardekoopers voorbeelden dat Sturms beweerde formele onderscheid tussen vzv en bwp imaginair is.

Een ander formeel onderscheid tussen vzv en bwp dat telkens in de literatuur opduikt is dat "het voorzetselvoorwerp de vorm kan hebben van een (beknopte) zin en dan vergezeld gaat van een voorlopig voorzetselvoorwerp in de vorm van een voornaamwoordelijk bijwoord" (Schermer-Vermeer 1988: 12). Zoals Schermer-Vermeer aantoont, stelt dit criterium ons niet in staat vzv van bwp te onderscheiden: enerzijds zijn er werkwoorden die wel een naamwoord(sgroep) als vzv kunnen hebben maar niet een (al dan niet beknopte) zin, bijv. *Nederland grenst aan België*, maar niet **het grenst er aan dat ze gekomen waren*; anderzijds zijn er ook bwp konstrukties mogelijk die

bestaan uit een voornaamwoordelijk bijwoord + voorzetsel + (beknopte) zin, bijv.:

- (9) Ik word erdoor geboeid dat het verhaal zo goed in mekaar zit

Hierbij kan nog worden opgemerkt dat hetzelfde type constructies ook voorkomt bij wat gewoonlijk nabepalingen bij een naamwoord genoemd worden:

- (10) a. Ze hebben er alle vertrouwen in dat ze het doet
b. We hebben er het bewijs van dat hij de zaak heeft opgelicht

Vaak wordt ook naar voren gebracht dat het voorzetsel bij het vzv vast (of 'paradigmaloos', niet door een ander te vervangen) is. Dit is een aanname die zichzelf veronderstelt. Immers, men kan slechts menen dat het voorzetsel vast is, indien men ervan uitgaat dat er voorzetselvoorwerpen bestaan. Het is niet in te zien waarom *op* in *hij staat op kontante betaling* paradigmaloos zou zijn, terwijl het toch vervangen kan worden door (een paradigma vormt met) een groot aantal andere voorzetsels, bijv. *hij staat achter/voor/tegen/in het huis; hij staat boven die laster; etc.*

Alle overige in de litteratuur genoemde vormonderscheiden tussen vzv en bwp zijn door Schermer-Vermeer gewogen en te licht bevonden. De geïnteresseerde lezer verwijst ik hiervoor gaarne naar haar artikel uit 1988.

Dat er, zoals we hierboven geconstateerd hebben, geen formele verschillen te ontdekken vallen tussen vzv en bwp, houdt niet automatisch in dat er geen semantische verschillen te vinden zullen zijn tussen de diverse gebruiksmogelijkheden van voorzetselconstructies. Het is echter te verwachten dat deze verschillen niet absoluut zullen zijn, maar eerder gradueel: in bepaalde konteksten zal de voorzetselbepaling nauwer met de rest van het gezegde verbonden zijn dan in andere konteksten. Het lijkt me bijvoorbeeld een niet al te gewaagde veronderstelling om aan te nemen dat plaatsbepalingen meer 'perifeer' zullen zijn bij transitieve handelingswerkwoorden, dan bij intransitieve, en minder perifeer, meer op het gezegde betrokken, bij toestand of verplaatsing aangevende werkwoorden.³

3. Zweeds

Zoals we in het voorgaande gezien hebben, hoort in het Nederlands in een structuur: V + P + N (of: P + N + V) het voorzetsel (P) syntactisch altijd bij het naamwoord (N): V + [P + N] (of: [P + N] + V). In het Zweeds daarentegen is het in een zeer groot aantal gevallen mogelijk het voorzetsel bij het werkwoord te trekken, dus: [V + P] + N. Dit blijkt bijv. bij topikalisatie:

- (11) a. Din far känner jag till LJ 24
b. men att det handlade om kärlek hade Ingrid aldrig ett ögonblick tvivlat på KE 204
c. Ungen måste jag ju vara släkt med PE 108
d. Och sjukvården var hon med i KE 64

Dat werkwoord en voorzetsel hier een soort samengesteld overgankelijk werkwoord vormen, waar het naamwoord lijdend voorwerp bij is, blijkt ook uit het feit dat het naamwoord (of naamwoordsgroep) bij deze samengestelde overgankelijke werkwoorden op dezelfde wijze pronominaliseert als bij gewone overgankelijke werkwoorden:

- (12) [V + P] + pron
a. *detta* stod hon och tänkte på KE 255
b. *det* är jag för gammal för KE 168
c. *den* (ensamheten) kunde man leva med. *Den* kunde man överleva med PE 132
- (13) V + pron
detta får de
den köper vi

Ook het vragend voornaamwoord *vad* 'wat' gedraagt zich bij beide soorten werkwoorden hetzelfde:

- (14) a. Vad håller du på med?   Waar ben je mee bezig?
 b. Vad gör du?   Wat doe je/ben je aan 't doen?

Dezelfde relatieve konstrukties zijn mogelijk bij beide typen van werkwoorden. Het betrekkelijk voornaamwoord *som* kan in beide gevallen aanwezig zijn (a) of ontbreken (b):

- (15) [V + P] + N
 a. [en svart bok] *som* hon under årens lopp hade skrivit opp en del saker i
 b. Detta var alltså den framtid Jeffery dog för   PE 163
- (16) V + N
 a. ... i det gränsland *som* vågorna lämnat efter sig   PE 166
 b. Han tyckte inte om den framtid han såg   PE 163

De samengestelde werkwoorden kunnen ook in het passief voorkomen, bijv.:

- (17) a. På gatorna skyndade människor som styrde och ställde med andra och *de som blev styrda och ställda med*   KE 260
 b. Den sidan är skriven på   We 303

Hoewel konstrukties als die in (17) in het Zweeds (nog?) niet zo gebruikelijk zijn als in het Engels (bijv. *He was laughed at*) en door sommige taalbeschouwers 'lelijk' of zelfs 'onzweeds' gevonden worden, laat het voorkomen ervan zien dat de verbinding V + P als een eenheid ervaren wordt. Het 'voorzetsel' heeft hier zijn oorspronkelijke functie verloren, en is tot een partikel geworden dat een onovergankelijk werkwoord overgankelijk maakt.

Niet alleen 'kale' intransitieve werkwoorden kunnen met behulp van een voorzetsel overgankelijk gemaakt worden, maar ook werkwoordsgroepen. Men zie de voorbeelden in 18 (topikalisatie) en 19 (passieven):

- (18) a. De tre små orden kunde hon emellertid skrinlägga alla förhoppningar om   KE 80
 b. Hur det var på fabriken hade varken hon eller Assar en aning

- om   KE 73
 c. ... och sa att mig hade du väl aldrig gått opp och kokat mjölk till   KE 144
 d. Bläckfisken kunde han många skrönor om   SD 117

- (19) (Het onderwerp van de zin is telkens gekursiveerd)
 a. *Mynten* är böjda, skurna i och brutna bitar ur   We 303
 b. *Han* blev inte tagen någon notis om   We 303

De structuur van het gezegde in een zin als (18a) is als volgt: *de tre små orden* is direkt objekt bij het samengestelde predikaat *skrinlägga alla förhoppningar om*. Dit bestaat uit een transitiverend voorzetsel (*om*) en een intransitieve werkwoordsgroep (*skrinlägga alla förhoppningar*), die op zijn beurt is samengesteld uit een overgankelijk werkwoord (*skrinlägga*) en een direkt objekt (*alla förhoppningar*). Dit kan enigszins geformaliseerd worden weergegeven als:

- (20) [[[Vt + N^a]_{vi} + P]_{vi} + N^b]_{vi}

Uit (20) blijkt dat *till mig* en *mjölk* in (18c) niet verschillende relaties (bijv. BENEFACTIVE en OBJECTIVE of GOAL) tot één en hetzelfde predikaat hebben, maar veeleer dezelfde relatie ('lijdend voorwerp') bij verschillende predikaten. Hetzelfde lijkt het geval te zijn bij de zgn. 'indirekte objecten' in het Zweeds, zie de voorbeelden in 21: (de onderwerpen zijn gekursiveerd)

- (21) a. *hon* hade blivit lärd att en människa ska stanna på den plats som *hon* har blivit anvisad   KE 239
 b. *Kejsar Frans* hade i all hast tillskrivits och betts utfärda ett diplom, så att...   LJ 37
 c. Vad är *vi* lovade?   KE 239
 d. Han var en döv, stum och blind, *som* av visionen återskänktes sina sinnen   SD 27

Werkwoorden als *ge* 'geven', *lova* 'beloven', *be* 'vragen', *tilldela* 'toedelen' etc. zijn transitieve werkwoorden die als ze met een direkt objekt verbonden

worden een samengesteld transitief predikaat vormen, bijv. [*anvisa + plats*] + *henne*. Dit kan generaliseerd worden tot:

$$(22) \quad [[V_t + N^a]_{v_i} + N_b]_{v_i}$$

Ook hier hebben de twee naamwoord(sgroep)en dezelfde functie, nl. die van lijdend voorwerp, zij het mbt verschillende predikaten.

4. Het Zweeds en het Nederlands vergeleken

Uit de bovenstaande korte beschrijving van enige voorzetselkonstrukties in het Nederlands en het Zweeds kan de konklusie getrokken worden dat *noch in de Nederlandse noch in de Zweedse grammatika plaats is voor de term voorzetselvoorwerp*. In het Nederlands is het *vzv geen voorwerp*, en in het Zweeds heeft het *vzv geen voorzetsel*.

In het Nederlands bestaat er geen formeel onderscheid tussen *vzv* en *bwp*, maar wel tussen *vzv* en *bwp* aan de ene kant en de voorwerpen aan de andere (zie sectie 2 boven). In het Zweeds is het *vzv* een voorwerp, en onderscheidt zich qua vorm(mogelijkheden) van de *bwp*, en wel als volgt:

A. bij de bijwoordelijke bepaling staat het voorzetsel altijd voor het naamwoord (of naamwoordsgroep), bij het *vzv* altijd achter het werkwoord. Bij vooropplaatsing (topikalisatie) levert dat het volgende verschil op: [P + N]...V bij *bwp* (23a), en N...[V + P] (23b):

- (23) a. På återvägen till bordet försökte fänriken en sista gång: Varför inte i kväll? SF 64
 b. Den björken hade han gått balansgång på som pojke SF 8

B. Pronominalisatie: de *bwp* kan qua vorm een voornaamwoordelijk bijwoord (24) zijn (alsook een voorzetsel + voornaamwoord), het *vzv* is altijd een voornaamwoord dat niet door een voorzetsel voorafgegaan wordt (25):

- (24) a. Det var en liten backe på andra sidan gatan och oppe på den låg en billighetsbasar och en rakstuga. *Därbakom* tornade ett moln av mörkblå vattenånga opp sig. KE 47
 b. Varifrån sa den här karln att han var? KE 126
 c. Det var ovisst om Albrekt skulle överlämna den utlovade lösesumman, *varigenom* det också blev osäkert om stadens portar skulle öppnas för drottningen SH 24
- (25) a. *Det* var han säker på
 b. *Vad* skulle han leva av?
 c. något *som* jag tänker på

C. Het onderwerp in een passieve zin kan korresponderen met een *vzv* in een aktieve zin. Voor voorbeelden, zie (17) en (19).

Welk semantisch verschil is nu aan dit vormverschil tussen *vzv* en *bwp* verbonden? In het algemeen kan men stellen dat voorwerpen nauwer op het gezegde betrokken zijn dan bijwoordelijke bepalingen. Bijwoordelijke bepalingen (m.n. die van plaats, tijd en wijze) bepalen meestal het gehele gezegde, i.e. werkwoord plus voorwerpen. De voorwerpen daarentegen bepalen alleen het werkwoord (dat echter gezien sectie 3 boven ook samengesteld kan zijn), niet werkwoord plus bijwoordelijke bepalingen. Het zal duidelijk zijn dat de notie 'betrokken zijn op het gezegde' van relatieve aard is: er is geen absoluut semantisch criterium om te bepalen of een zinsdeel tot de kern van de zin (of gezegde) hoort dan wel tot de periferie. De Zweedse syntaxis dwingt, itt de Nederlandse, de spreker echter tot een absolute keuze, daar deze of de ene konstruktie (objektvorm) of de andere (bijwoordelijke bepaling) moet gebruiken. Deze keuze nu wordt niet alleen door semantische factoren bepaald maar is ook aan een zekere konventionalisering onderhevig. Zo schrijft Åkermalm (1967²:135) n.a.v. de zinnen (26a-b):

- (26) a. Uttrycksanalysen går Glinz inte närmare in på
 b. På uttrycksanalysen går Glinz inte närmare in

"Det alternativa uttrycksättet (i.e. 26b, HCBP) är korrekt men verkar numer ofta konstlat och stelt en aning pedantiskt och utpekulerat i synnerhet i korta meningar." *Er består in het moderne Zweeds een tendens om een verbinding V + P + N eerder te segmenteren als [V + P] + N, dan als V + [P + N].* Dit houdt in dat er naast het semantische verschil ('meer of minder nauw verbonden met het gezegde') in veel gevallen ook sprake is van een stilistisch, en eventueel een sociolinguïstisch, verschil tussen beide konstrukties.

5. Gevolgen voor de kasustheorie

Uit bovenstaande bespreking van de vermeende voorzetselvoorwerpen in het Nederlands en het Zweeds blijkt dat het Zweeds op het ogenblik over de volgende syntaktische mogelijkheden beschikt om samengestelde transitieve werkwoorden te maken:

Het transitieve werkwoord (of, zo men wil: werkwoordsgroep) bestaat uit:

- a. een transitief werkwoord + direkt objekt, bijv. *lova något* 'iets beloven'
- b. een intransitief werkwoord + voorzetsel, bijv. *tänka på* 'denken aan'. Dit intransitieve werkwoord kan op zijn beurt bestaan uit:
  - b2) transitief werkwoord + direkt objekt; bijv. *koka mjölk* 'melk koken' (+ *till* 'voor')
  - b3) koppelwerkwoord + bijvoeglijk naamwoord, bijv. *vara stolt* 'trots zijn' (+ *över* 'op')

Zoals we in sectie 3 gezien hebben maken deze konstruktietypen met hun ingebedde direkte objekten het ons moeilijk te geloven dat kasustheorieën met semantische naamvallen universeel geldig zouden zijn. Konstrukties met werkwoorden van het type a) zijn in principe wellicht nog wel te analyseren volgens een dergelijk model. Men zou bijv. met Dik (1978) kunnen aannemen dat in een zin als (27):

(27) Han skänktes segern

han subjekt en 'recipient', en *segern* objekt en 'goal' is, ook al lijkt de aanname dat er aan het 'oppervlakteobjekt' verschillende semantische 'diepte-relaties' ten gronde zouden liggen, direkt weersproken te worden door de konstatering van Wellander (1947³:295) dat "i själva verket synes det nu uppväxande släktet helt sakna den omedelbara känsla för kasusskillnaden (, som gör regeln lätt att iaktta)." Zo'n analyse is echter ondenkbaar in het geval van konstrukties met werkwoorden van type b2). Het is niet mogelijk om in een zin als (28a = 18d):

- (28) a. Bläckfisken kunde han många skrönor om
 b. mynten är böjda skurna i och brutna bitar ur

de NPs *bläckfisken* en *många skrönor om* te beschouwen als twee 'participanten' bij één en hetzelfde gezegde. Zoals in sectie 3 betoogd werd, is *bläckfisken* objekt bij het samengestelde werkwoord (*kan skrönor om*), niet bij het enkelvoudige werkwoord *kan*. Mutatis mutandis geldt hetzelfde voor 28b.

De claim dat 'dieptenaamvallen'-modellen van type (1) tot de universele grammatika behoren, lijkt mij hiermee weerlegd te zijn. Laten we nu kijken naar de tegenovergestelde hypothese dat alle talen beschreven kunnen/moeten worden met behulp van het hiërarchische model, dat we in ieder geval nodig hebben voor de beschrijving van o.a. het Zweeds en het Engels. Men zou bijv. met Kurylowicz kunnen aannemen dat in kasustalen zoals het Duits en het Latijn de dativus minder centraal, dwz minder nauw met het gezegde verbonden is dan de accusativus. De structuur van een zin als (29):

(29) sie gibt ihm das Buch

zou dan als volgt beschreven kunnen worden: werkwoord (*gibt*) + lijdend voorwerp (*das Buch*) vormen samen een werkwoordsgroep (samengesteld ww) dat *ihm* tot objekt neemt. Het is echter de vraag of het wel juist is aan te nemen dat *das Buch* in (29) in een nauwere relatie tot *gibt* staat dan *ihm*. Dit is wellicht het geval indien (29) een antwoord is op de vraag *Wem gibt sie das Buch?*, maar niet indien het een antwoord is op de vraag *Was gibt sie ihm?*

Kurylowicz geeft de Russische zinnen in (30) als voorbeeld van een duidelijk onderscheid tussen de accusatief en 'semantische' naamvallen als datief, lokatief en instrumentalis wat betreft betrokkenheid op het gezegde:

- (30) a. On prygajet na stole (loc)
hij springt op de tafel op en neer
b. On prygajet na stol (acc)
hij springt op de tafel

In (30a) is de voorzetselkonstruktie met de lokatief duidelijk perifeer t.o.v. het gezegde ('op en neer springen'): (*on prygajet*) *na stole*; in (30b) daarentegen is de voorzetselkonstruktie met de accusatief a.h.w. gedeelte van het gezegde: *on (prygajet na stol)*. Maar tegenover Kurylowicz' voorbeelden in (30) kunnen die in (31) gesteld worden:

- (31) a. Das Buch liegt auf dem Tisch
b. Sie legt das Buch auf den Tisch

Het lijkt mij niet goed mogelijk staande te houden dat *auf den Tisch* zich nauwer aansluit bij *legt* dan *auf dem Tisch* bij *ligt*.

De konklusie dringt zich dan ook op dat de beschrijving van het kasussysteem van het Duits of het Latijn in termen van hiërarchie eerder is ingegeven door de wens om alle talen met hetzelfde ('universele') model te beschrijven dan door de feiten van die talen zelf.

Opmerking: Dit artikel werd eveneens opgenomen in: De Moor, M. (red.), *De kracht van het woord. 100 jaar Germaanse filologie aan de R. U. G. (1890-1990)*. *Taalkunde*, als *Studia Germanica Gandensia* 24, 1991.

BIBLIOGRAFIE

A. Geëxcerpeerde teksten

- SD Sven Delblanc (1962) *Eremitkräftan*, Bonniers (Delfin 1968)
KE Kerstin Ekman (1979) *Änglahuset*, MånPocket (1981), Stockholm
PE Per-Olov Enquist (1974) *Berättelser från de inställda upprorens tid*, Norstedts, Stockholm
SF Sven Fagerberg (1963²) *Höknatt*, W & W Serien 2 (1975), Stockholm
SH *Den svenska historien. 3 Kyrka och riddarliv. Karl Knutsson och Sturetiden*, Bonniers, Stockholm (1978)
LJ Ivar Lo-Johansson (1970) *Vällustingarna*, Bonniers, Stockholm
We Erik Wellander (1947) *Riktig svenska*, Norstedts, Stockholm

B. Verwijzingen

- Dik, Simon C. (1981³) *Functional Grammar*, Dordrecht
Duinhoven, A.M. (1989) Het voorzetselvoorwerp. Een zinspatroon in wording, *De nieuwe taalgids* 82-1, 40-55
Fillmore, Charles (1968) The case for case, in Bach, Emmon & Robert T. Harms (eds.) *Universals in Linguistic Theory*, New York, 1-88
Hjelmslev Louis (1935) *La catégorie des cas. Etude de grammaire générale. Première partie*, Aarhus
Knudsen, Trygve (1968) *Kasuslære*, Oslo
Kurylowicz, J. (1949) Le problème du classement des cas. Herdrukt in J.Kurylowicz *Esquisses Linguistiques I*, 131-150
Paardekooper, P.C. (1959) Voor- en achterzetsels, *De nieuwe taalgids* 52,

- Perridon, Harry C.B. (te versch.) Can Word Order Express Case Relations?, *Akten des 25 Linguistischen Kolloquiums, Paderborn 1990*
- Schermer-Vermeer, E.C. (1988) De grammatische status van het zogenaamde 'voorzetselvoorwerp', *GLOT* 11-1, 11-26
- Schermer-Vermeer, E.C. (1990) Het voorzetselvoorwerp en het begrip "vorm", *De nieuwe taalgids* 83-3, 238-247
- Sturm, Arie (1986) *Primaire syntactische structuren in het Nederlands*, Leiden
- Zwaan, F.L. (1972) Het voorzetselvoorwerp, *Levende Talen* 1972, 347-350.
Herdruckt in: M.Klein (uitg.) *Taal kundig beschouwd* Den Haag, 1980, 155-158
- Åkermalm, Åke (1967²) *Modern svenska. Språk- och stilfrågor*, Lund

NOTEN

- In het *Aspects*-model zijn dit onderliggende relaties, die nog door latere transformaties (bijv. de passief-transformatie) veranderd kunnen worden. Een 'oppervlakte-subjekt' kan in dit model dus een 'diepte-objekt' zijn. In een zin als (i) bijv:
(i) hij werd door twee agenten in bedwang gehouden
is 'hij' weliswaar onderwerp, maar in de onderliggende predikatie (ii), waar (i) een omvorming van is:
(ii) twee agenten hielden hem in bedwang
is 'hij' lijdend voorwerp.
Daar in het *Aspects*-model de semantische komponent slechts toegang heeft tot dieptestructuren, rijst de vraag wat de betekenis ('interpretatie') van 'dieptesubjekt' wel mag zijn.
- Misschien is het niet geheel onzinnig om de zgn. 'voornaamwoordelijke bijwoorden' de lokatiefvormen van de korresponderende voornaamwoorden te noemen. We zouden dan in het Nederlands het volgende kasussysteem bij de voornaamwoorden hebben:

*personen**niet-personen*

casus rectus

casus obliquus

}

[

casus obliquus

locativus

Zie ook Perridon (te versch.)

- Duinhoven (1989) neemt aan dat het vzv een 'kategorie in wording' is. M.i. heeft deze bewering pas dan zin, als aangetoond kan worden dat er zich een bepaald vormverschil aan het ontwikkelen is tussen de nieuwe kategorie (vzv) en zijn voormalige soortgenoten (bwp). Maar zoals door Duinhoven zelf betoogd wordt "onderscheidt het voorzetselvoorwerp zich niet formeel van de bijwoordelijke voorzetselbepaling" (p. 54). Duinhovens 'kategorie in wording' lijkt mij daarom in strijd te zijn met het methodologisch principe van de zowel door Duinhoven als Schermer-Vermeer en mij aangehangen tekentheorie van de taal (het principe van eenheid van vorm en betekenis). Zie ook Schermer-Vermeer (1990).